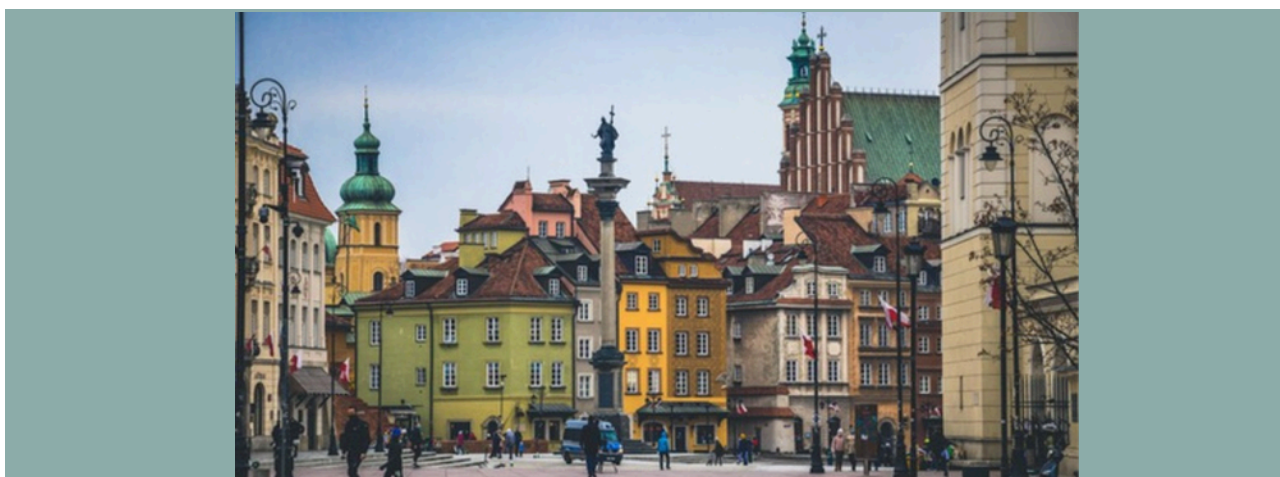

MATERIAŁY POMOCNICZE

Pod powierzchnią: choroby, nieczystości, lęk i kontrola urbanistyczna na Starym Mieście w Warszawie

Informacje ogólne

Główne zagrożenia:

Trudne dziedzictwo, zdrowie i higiena w mieście, lęk i granice, Trudne dziedzictwo, higiena w mieście, granice przestrzenne i wykluczenie, mit kontra dowody historyczne oraz odpowiedzialna analiza dziedzictwa.

Grupa docelowa:

Wiek: 16-26 lat; liczba uczestników 8-20 osób. Odpowiednie dla uczniów szkół średnich, studentów oraz edukatorów. Nie jest wymagana żadna specjalistyczna wiedza historyczna, jednak zdecydowanie zaleca się otwartość na myślenie krytyczne oraz wrażliwe tematy etyczne.

Języki:

Angielski, francuski, niemiecki, serbski, węgierski, polski.

Miasto / Kraj:

Warszawa, Polska.

Miejsce rozpoczęcia:

Centrum Interpretacji Dziedzictwa, Brzozowa 11/13

Dystans:

Około 2 km na piechotę.

Szacowany czas realizacji:

Przed: 25 minut (Wprowadzenie i ujęcie) Podczas: 80–100 minut (Spacer na miejscu i zadania interaktywne) Po: 30 minut (Omówienie, refleksja i przeniesienie)

Wymagane materiały:

Przydatne: naładowany smartfon, broszura projektu (PDF lub druk)
Opcjonalnie: podkładka do pisania, karty z cytatami, płaszcz/parasol

Poziom dostępności:

Średnio trudna. Trasa jest geograficznie zwarta, ale oferuje zabytkowe brukowane uliczki, wąskie przejścia, strome schody zewnętrzne oraz poruszające tematy, takie jak dżuma, nierówności społeczne i śmierć.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Cele edukacyjne

Cel przewodnika: Przekształcenie wycieczki w krytyczne doświadczenie edukacyjne.

- Aktywna analiza: Odkrywanie, jak dawne społeczeństwa radziły sobie z chorobami, strachem i wykluczeniem.
- Współczesny kontekst: Łączenie historycznych decyzji urbanistycznych z dzisiejszym życiem obywatelskim.

Po wycieczce uczestnicy:

- Rozpoznają historyczne wyzwania miejskie (sanitacja, obronność) oraz ukryte w nich wykluczenia społeczne.
- Odróżnią rzetelną historię od sensacyjnej „turystyki mrocznej” i mitów.
- Zbadają, które narracje przestrzeni miejskiej wywyższa, a które marginalizuje.
- Połączą dawne mechanizmy kontroli i strachu ze współczesnymi wyzwaniami społecznymi.

Trasa wycieczki

Trasa w skrócie: Centrum Interpretacji Dziedzictwa → Gnojna Góra → Barbakan → Krzywe Koło i historia Bazyliuszka → Pałac Pod Blachą → Archikatedra św. Jana → Muzeum Farmacji → Rynek Starego Miasta → Pomnik Syrenki → Muzeum Warszawy.

Stop sequence:

1. Heritage Interpretation Centre, Brzozowa 11/13	6. St John's Archcathedral, Świętojańska 8
2. Gnojna Góra, Brzozowa Street	7. Antonina Leśniewska Museum of Pharmacy, Piwna 31/33
3. Warsaw Barbican and the city walls, Nowomiejska 15/17	8. Old Town Market Square
4. Krzywe Koło and the Basilisk story	9. Mermaid Monument, Old Town Market Square
5. Pałac Pod Blachą, the so-called Masonic Lodge	10. Museum of Warsaw, Old Town Market Square

MATERIAŁY POMOCNICZE

Dostępność

Wskazówki dla Prowadzących

- Warunki i bezpieczny ruch: Stare Miasto charakteryzuje się nierównym brukiem i stromymi podejściami (zwłaszcza wokół Barbakanu i Gnojnej Góry). Przypomnij uczestnikom o stabilnym obuwiu i zachowaniu ostrożności podczas deszczu lub przymrozków.
- Bezpieczeństwo emocjonalne: Trasa porusza trudne wątki: epidemie, egzekucje i wykluczenie społeczne. Zadanie grupy rozpocznij od stworzenia bezpiecznej przestrzeni – upewnij się, że uczestnicy wiedzą, iż w każdej chwili mogą wstrzymać się od wypowiedzi lub zrezygnować z wybranego zadania.
- Elastyczność organizacyjna: W przypadku tłumów lub złej pogody przenieś dyskusje w spokojniejsze punkty (boczne dziedzińce, podcienia budynków). Podsumowanie i syntezę wycieczki możesz przeprowadzić we wnętrzach Muzeum Warszawy.

Bezpieczeństwo

Ruch drogowy i przestrzenie publiczne: Mimo że Stare Miasto jest w przeważającej części przystosowane dla pieszych, należy zwracać uwagę na furgonetki dostawcze, dorożki konne oraz pojazdy służbowe. Zachowuj skupienie w grupie i unikaj blokowania wąskich przejść. Poszanowanie przestrzeni aktywnych: Przypomnij grupie o potrzebie zachowania całkowitej ciszy i szacunku w przestrzeniach aktywnych, zwłaszcza w Archikatedrze św. Jana oraz podczas zwiedzania wystaw muzealnych.

Spójność grupy: W obszarach o dużym natężeniu ruchu zadбай o to, aby podgrupy nie oddalały się od siebie. Wykonaj dokładne przeliczenie osób podczas przejścia między kolejnymi przystankami.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Przed wycieczką

Organizacja grupy: Praca z całą grupą, następnie dobór w pary.

Rola moderatora: Prowadzący dyskusję, animator krytycznego myślenia, osoba nadająca ton spotkaniu.

1. Wprowadzenie / Haczyk (5 min)

Stań w kręgu z całą grupą w punkcie startowym. Zadaj uczestnikom pytanie:

„Kiedy patrzymy na pięknie odrestaurowane, kolorowe i czyste historyczne Stare Miasto, jak myślicie – jakie historie kryją się pod tym ładnym makijażem zewnętrznych elewacji?”

2. Burza mózgów w parach (10 min)

Poproś uczestników, aby w parach wymienili cztery fundamentalne wyzwania, z którymi dawne miasta musiały się mierzyć, lecz wołały je całkowicie ukrywać przed wzrokiem mieszkańców.

Słowa-klucze/Sugerowane odpowiedzi: śmieci i odpady, choroby zakaźne, ubóstwo/wykluczenie społeczne, zbiorowy strach, zmarli.

3. Współpraca (5 min)

Ustal reguły na czas spaceru:

- To nie jest „Ghost Tour”: Wyjaśnij, że nie jest to sensacyjna wycieczka z dreszczykiem ani opowieść o duchach. Jest to śledztwo obywatelskie i historyczne wskazujące, jak nasi przodkowie zarządzali ryzykiem, wrażliwością i władzą oraz jak ich rozwiązania zostawiły fizyczne ślady w mieście.
- Zasada szacunku: Ciekawość i krytyczne pytania są mile widziane; wyśmiewanie dawnego ludzkiego cierpienia – nie. Stosujemy szacunkowy język podczas analizy historii.
- Nastawienie: Zachęć grupę do patrzenia na miasto nie jak na płaskie muzeum, ale jak na głębokie, wielowarstwowe archiwum przetrwania i ludzkiej adaptacji.

MATERIAŁY POMOCNICZE

W trakcie wycieczki

Przystanek 1: Centrum Interpretacji Dziedzictwa Kulturowego

Wskazówki

Jeśli to możliwe, stań w miejscu, gdzie widoczne są ceglane fundamenty. Zapytaj: „Jak nasze rozumienie historii zmienia się, gdy badamy warstwy pod naszymi stopami, zamiast skupiać się tylko na zabytkach na górze?”

Notatki

W piwnicach zachowały się oryginalne fundamenty z XIV wieku, które przetrwały niemal całkowite zniszczenie Warszawy w 1944 roku. Powojenna odbudowa nie zatarła tych ruin, lecz je zintegrowała, przekształcając piwnicę w materialne archiwum przetrwania miasta.

Rozwiązania

Głębokie przemyślenia sugerują, że historia nie jest jednowymiarowa; jej podstawy ukrywają surową, nieoszlifowaną prawdę o przetrwaniu fizycznym, podczas gdy powierzchnia jest często formowana, redagowana lub wybierana w sposób polityczny.

Przystanek 2: Gnojna Góra, ulica Brzozowa

Wskazówki

Daj uczestnikom chwilę na podziwianie pięknej panoramy Wisły. Następnie zaprezentuj opis dawnego wysypiska. Zadaj pytanie: „W jaki sposób czystość zamożnego centrum miasta opiera się na przenoszeniu brudnej, niebezpiecznej pracy na margines fizyczny i społeczny?”

Notatki

To urokliwe miejsce widokowe było głównym warszawskim wysypiskiem odpadów i nieczystości do 1774 roku. Pracę wykonywali tutaj wyrzutkowie, więźniowie oraz najubożsi obywatele, działając w skrajnie złych warunkach sanitarnych, dbając o czystość wewnętrznych ulic.

Rozwiązania

Uczestnicy powinni połączyć dawnych wyrzutków z współczesnymi pracownikami służb sanitarnych lub globalnymi problemami związanymi z odpadami, zastanawiając się, jak łatwo społeczeństwa pomijają ludzki koszt własnego komfortu.

Przystanek 3: Barbakan Warszawski oraz mury miejskie

Wskazówki

Stań pod kamiennym łukiem bramy. Zapytaj: „Gdybyś był podróżnym przybywającym po godzinie policyjnej, a bramy byłyby zamknięte, jaki komunikat wysyła ci ten mur? Kto jest chroniony, a kto wykluczony?”

Notatki

Średniowieczne mury miejskie nie tylko zapewniały bezpieczeństwo fizyczne, ale także pełniły rolę narzędzi kontroli społecznej. Godziny policyjne uniemożliwiały „niepożądanym” osobom oraz potencjalnym nosicielom zarazy wstęp na teren miasta. Obrona była również obowiązkowym obowiązkiem wszystkich mieszkańców śródmieścia.

Rozwiązania

Zachęć grupę do zauważenia powiązań z współczesnymi „murami” – osiedlami zamkniętymi, granicami paszportowymi oraz niewidzialnymi barierami społecznymi w dzisiejszych miastach.

MATERIAŁY POMOCNICZE

W trakcie wycieczki

Przystanek 4: Krzywe Koło i historia Bazyliszka

Wskazówki

Oznacz ten przystanek jako studium mitu w porównaniu do nauki. Zapytaj: „Przed wynalezieniem mikroskopów i teorią zarazków, w jaki sposób społeczności wykorzystywały mity i potwory do wyjaśniania rzeczywistych, niewidocznych zagrożeń biologicznych?”

Notatki

W trakcie niszczycielskich epidemii w XVII i XVIII wieku mieszkańcy nie mieli świadomości, w jaki sposób patogeny rozprzestrzeniają się w wilgotnych, ciemnych piwnicach. Choć legenda ma wiele źródeł, przekonującą interpretacją jest to, że bazyliszek stanowił symboliczne uosobienie biologicznego lęku oraz nagłej, niewidocznej śmierci.

Rozwiązanie

Zadbaj o to, aby uczestnicy zdawali sobie sprawę, że ta legenda nie jest jedynie dziecięcą opowieścią; stanowi ona cenny dowód kulturowy zbiorowej paniki, będący starożytnym sposobem radzenia sobie z biologicznym lękiem.

Przystanek 5: Pałac Pod Blachą, tzw. Łoża Masońska

Wskazówki

Zgromadźcie się w pobliżu zejścia do piwnic. Zapytajcie: „Dlaczego przestrzenie z ograniczonym dostępem lub elitarne społeczności nieuchronnie prowadzą do powstawania plotek i teorii spiskowych? W jaki sposób plotki pełnią rolę formy kontroli społecznej?”

Notatki

Mit o łożu masońskiej funkcjonującej w tych konkretnych piwnicach jest powszechny, chociaż bezpośrednie dowody historyczne są niezwykle słabe. Starożytne, klasyczne rzeźby w piwnicy świadczą o bogatej, alegorycznej dekoracji dawnych rezydencji arystokratycznych.

Rozwiązanie

Uczestnicy powinni przedyskutować, w jaki sposób brak przejrzystości przyczynia się do powstawania teorii spiskowych (np. w mediach społecznościowych) oraz dlaczego ludzie preferują proste narracje o ukrytym wrogu zamiast złożonych realiów systemowych.

Przystanek 6: Katedra Archikatedralna św. Jana

Wskazówki

Zachęć grupę do cichego obserwowania zabytków. Wprowadź skróconą refleksję: „Zauważ, jak niektóre imiona są wyryte w wielkim marmurze, aby przetrwać na zawsze, podczas gdy zwykli ludzie, którzy zbudowali tę katedrę, leżą bezimienni pod brukowanymi kamieniami”.

Notatki

Krypty i groby katedralne odzwierciedlają ściśle określone hierarchie społeczne. Tylko członkowie rodziny królewskiej, osoby zamożne lub wpływowe były pochowane w pobliżu ołtarza, co zapewniało im „pomnikową pamięć”, podczas gdy osoby ubogie umieszczano w nieoznakowanych grobach zbiorowych.

Rozwiązanie

Zastanówcie się, czyja pamięć jest obecnie uznawana za „dziedzictwo narodowe”. Poprowadźcie grupę do refleksji nad tym, czy ciche, codzienne akty przetrwania mają większe znaczenie historyczne niż monumentalne pomniki.

MATERIAŁY POMOCNICZE

W trakcie wycieczki

Przystanek 7: Muzeum Farmacji Antoniny Leśniewskiej

Wskazówki

Zatrzymaj się przy wejściu do muzeum. Zadaj pytanie: „Kiedy zdrowie publiczne jest w niebezpieczeństwie, jakiego rodzaju władzy jesteśmy skłonni powierzyć ekspertom medycznym? Czy profesjonalizacja medycyny wprowadza nowe przeszkody?”

Notatki

Antonina Leśniewska, absolwentka z 1900 roku, ujawnia historyczne wykluczenie kobiet z instytucji naukowych. Farmacja przeszła ewolucję od nieuregulowanej, niemal magicznej alchemii do systematycznej, kontrolowanej przez państwo dziedziny nauki.

Rozwiązanie

Dyskusje powinny koncentrować się na zagadnieniach związanych z zaufaniem do nauki, etyką zdrowia publicznego oraz tym, w jaki sposób płeć i klasa społeczna w przeszłości wpływały na ograniczenia w dostępie do opieki medycznej i wiedzy zawodowej.

Przystanek 8: Stary Rynek

Wskazówki

Zwróć uwagę na fasady kamienic. Zapytaj: „Ten plac został całkowicie odbudowany z ruin po II wojnie światowej. Czy ta doskonała rekonstrukcja czyni go autentycznym fragmentem historii, czy raczej piękną sceną teatralną?”

Notatki

Na placu znajdował się także historyczny pręgierz, przy którym wymierzano kary publiczne, aby zapewnić porządek społeczny poprzez ich widoczność. Rekonstrukcja obejmowała oryginalne, odzyskane kamienne portale oraz nisze w odbudowanych fasadach.

Rozwiązania

Prowadź grupę w poszukiwaniu „fragmentów prawdy” (oryginalnych portali) umiejscowionych w odbudowanych murach, omawiając jednocześnie, w jaki sposób społeczność odbudowuje swoją tożsamość po katastrofalnej stracie.

Przystanek 9: Pomnik Syrenki, Stary Rynek

Wskazówki

Zgromadźcie się wokół pomnika. Zapytaj: „Dlaczego miasto wybrało postać z mieczem i tarczą jako swojego ostatecznego obrońcę? W jaki sposób społeczność broni swoich podstawowych symboli, gdy jej fizyczne struktury są niszczone?”

Notatki

Zaprojektowana przez Konstantego Hegla. Przeniesienie Syrenki oraz przetrwanie zniszczeń wojennych odzwierciedlają ewoluującą tożsamość Warszawy. Obecna rzeźba na placu jest trwałą kopią, co pozwala na bezpieczne przechowywanie delikatnego oryginału w Muzeum Warszawy.

Rozwiązanie

Poprowadź uczestników, aby przyjrzyli się pomnikowi i zwrócili uwagę na unikalne elementy projektu Hegla (takie jak „spiralny skręcony ogon” oraz „klasyczne rysy twarzy”). Zastanów się, w jaki sposób symboliczna tożsamość przetrwała katastrofę.

MATERIAŁY POMOCNICZE

W trakcie wycieczki

Przystanek 10: Muzeum Historii Warszawy

Wskazówki

Stań na dziedzińcu lub w holu. Zapytaj: „Skoro już omówiliśmy temat marnotrawstwa, strachu, chorób i kontroli, w jaki sposób muzea publiczne powinny przedstawiać te niewygodne prawdy, unikając ich przekształcania w tanią rozrywkę?”

Notatki

Muzeum Warszawy koncentruje się na autentycznych, fizycznych elementach miasta. Zamiast przedstawiać jedną, uproszczoną, heroiczną narrację, zachęca odwiedzających do konfrontacji z surowymi, materialnymi śladami przetrwania i utraty.

Rozwiązanie

Dogłębne refleksje koncentrują się na precyzji, empatii oraz unikaniu sensacji, uznając, że zrozumienie skomplikowanego dziedzictwa jest niezbędne dla odpowiedzialnego, współczesnego obywatelstwa.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Po wycieczce

Organizacja grupy

Praca w kręgu (w pomieszczeniu lub w cichej przestrzeni na zewnątrz).

Rola trenera

Aktywny słuchacz, osoba podsumowująca dyskusję i prowadząca ewaluację (debriefing).

1. Ćwiczenie ewaluacyjne / Debriefing (15 min)

Krąg Słów-Kluczy: Przejdźcie po kolei po kręgu i poproś każdego uczestnika o wybór jednego słowa-klucza z dzisiejszego spaceru, które najbardziej zapadło mu w pamięć: Troska, Wykluczenie, Pamięć, Strach, Naprawa lub Odpady. Uczestnicy muszą uzasadnić swój wybór w jednym zdaniu.

Dylemat Trudnego Dziedzictwa:

Zapytaj grupę: „Czy ta wycieczka była dla Was trudna ze względu na surowe fakty o dawnym cierpieniu, ciężar emocjonalny tych miejsc, czy też pytania etyczne, jakie stawia ona wobec naszego współczesnego społeczeństwa?”

2. Przełożenie na praktykę i aktywność obywatelska (10 min)

Wyzwanie: Zachęć uczestników do refleksji nad ich własnym współczesnym otoczeniem – osiedlem, szkołą lub rodzinnym miastem.

Zapytaj: „Co jest 'Gnojną Górą' lub 'Murem Barbakanu' w Waszym obecnym otoczeniu? Jakie są te niewidzialne systemy wsparcia lub granice społeczne, z których dziś aktywnie korzystamy, ale o których wolimy nie rozmawiać?”

Przesłanie na zakończenie: Przypomnij grupie, że siła miasta nie tkwi w idealnej, bezskazitelną fasadzie. Prawdziwa odporność wspólnoty miejskiej opiera się na naszej zbiorowej gotowości do spoglądania pod powierzchnię, troski o nasze czułe punkty oraz brania obywatelskiej odpowiedzialności za to, jak interpretujemy naszą wspólną przeszłość.

3. Opcjonalne zadanie rozszerzające

Zaprojektuj nowy punkt wycieczki: Zaproś uczestników (indywidualnie lub w parach) do wyszukania informacji i przygotowania szkicu nowego punktu wycieczki w ich własnym mieście, pod tytułem: „To, czego miasto woli nie pokazywać”. Powinni opisać lokalizację, związaną z nią trudną historię oraz sformułować interaktywne pytanie dla przyszłych zwiedzających.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Referencje

- Modele interpretacji dziedzictwa: w szczególności Model 2 dotyczący interpretacji skomplikowanego, kontrowersyjnego i niewygodnego dziedzictwa (wewnętrzne ramy pedagogiczne projektu EYES).
- Archiwum Muzeum Warszawy: Dokumenty historyczne związane z powojenną odbudową Rynku Starego Miasta (1949–1953) oraz miejskie akta karne z XVI–XVIII wieku.
- Oficjalny portal turystyczny Go To Warsaw: Dokumentacja architektoniczna i miejska Gnojnej Góry, jej przekształcenia sanitarne oraz historyczne godziny policyjne na murach miejskich.
- Wystawa główna Muzeum Farmacji im. Antoniny Leśniewskiej: Historyczne dokumenty dotyczące pionierów nauk farmaceutycznych i medycyny w Polsce na początku XX wieku.
- Barbakan oraz mury obronne Warszawy: kluczowe zapisy historyczne dotyczące średniowiecznych obowiązków obronnych i godzin policyjnych, zgromadzone przez Muzeum Warszawy.